

УДК: 616.89-008:351.74]:364-786.4”364”
DOI: 10.31673/2786-7412.2023.020919

Ірина АНТИПЕНКО

*доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Державного університету інформаційно-комунікаційних технологій,
м. Київ
ORCID ID: 0000-0001-9520-4353
e-mail: airenapeace@gmail.com*

Ірина АНТУРЕНКО

*Doctor of Sciences in Public administration,
Professor of the Department of management and administration
State University of Information and Communication Technologies, Kyiv
ORCID ID: 0000-0001-9520-4353
e-mail: airenapeace@gmail.com*

**СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА
РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
ВНАСЛІДОК ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ
ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ: СПЕЦИФІКА
ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ**

**SOCIAL WELFARE AND PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF
LAW ENFORCEMENT BODIES AS A RESULT OF POST-TRAUMATIC
STRESS HEALTH DISORDERS IN THE CONDITIONS OF A STATE OF
WAR: THE SPECIFICITY OF THE APPLICATION OF ARTIFICIAL
INTELLIGENCE**

У статті досліджено, що з початком широкомасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року законодавче підґрунтя зазнало певних змін. Так, Законом України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року було затверджено Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні». Відповідно до зазначеного Указу Кабінет Міністрів України запровадив та забезпечив заходи правового режиму воєнного стану в Україні.

Визначено, що чинне законодавство визначає, що до учасників бойових дій віднесено військовослужбовців Збройних Сил України, Нацгвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу і військовослужбовців МВС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Стрес та небезпека, з якими постійно стикаються працівники правоохоронних органів, можуть надавати великий вплив як на фізичне, так і психічне здоров'я. Посттравматичний стресовий розлад має всі шанси увійти до списку професійних захворювань працівників правоохоронних органів.

Ключові слова: соціальне забезпечення, психологічна реабілітація, стресові розлади, воєнний стан, штучний інтелект.

The article examines that with the beginning of the large-scale military invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine on February 24, 2022, the legislative basis underwent certain changes. Thus, the Law of Ukraine No. 2102-IX of February 24, 2022 approved the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine». In accordance with the said Decree, the Cabinet of Ministers of Ukraine introduced and ensured the measures of the legal regime of martial law in Ukraine.

It was determined that the current legislation defines that military personnel of the Armed Forces of Ukraine, the National Guard of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the Foreign Intelligence Service of Ukraine, the State Border Guard Service of Ukraine, members of the rank-and-file, senior staff and military personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, others formed in accordance with the laws are classified as participants in hostilities of Ukraine's military formations that protect the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine. The stress and danger that law enforcement officers constantly face can take a toll on both physical and mental health. Post-traumatic stress disorder has every chance of entering the list of occupational diseases of law enforcement officers.

Keywords: social welfare, psychological rehabilitation, stress disorders, martial law, artificial intelligence.

Постановка проблеми. З початком широкомасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року законодавче підґрунтя зазнало певних змін. Так, Законом України № 2102-IX від 24 лютого 2022 року було затверджено Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1]. Відповідно до зазначеного Указу Кабінет Міністрів України запровадив та забезпечив заходи правового режиму воєнного стану в Україні.

Діюче законодавство визначає, що до учасників бойових дій віднесено військовослужбовців Збройних Сил України, Нацгвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу і військовослужбовців МВС України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищають незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України. Стрес та небезпека, з якими постійно стикаються працівники правоохоронних органів, можуть надавати великий вплив як на фізичне, так і психічне здоров'я. Посттравматичний стресовий розлад має всі шанси увійти до списку професійних захворювань працівників правоохоронних органів.

Мета дослідження. Дослідити особливості соціального забезпечення та психологічної реабілітації працівників правоохоронних органів внаслідок посттравматичних стресових розладів здоров'я в умовах воєнного стану та запропонувати шляхи підвищення їх ефективності, зокрема за допомогою використання штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01 лютого 2022 року, за офіційною статистикою, до Реєстру (Єдиний реєстр учасників антитерористичної операції та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення

національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення) внесена інформація про 405 711 учасників бойових дій (серед них жінок – 19 402), в тому числі в 2021 році – про 27 293 учасників бойових дій, в 2022 році – про 303 учасників бойових дій.

Проте, з початком повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року кількість учасників бойових дій значно зросла в кількості, підрахунок продовжується щодня. Зокрема, 12 січня 2023 року Верховною Радою України було прийнято за основу та в цілому Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання учасниками бойових дій та особами з інвалідністю внаслідок війни, членами сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України окремих категорій осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, та інших питань», яким було розширено коло осіб, які можуть мати статус учасника бойових дій [2].

Участь у військових діях – це наявність бойових травм, розвиток посттравматичного стресового розладу, а тому питання соціального забезпечення та реабілітації є надзвичайно актуальним. Слід зазначити, що фізична реабілітація не може забезпечити повноцінного повернення демобілізованих бійців до мирного життя. Майже завжди в учасників бойових дій поряд з фізичною травмою спостерігається стресова реакція організму в тому чи іншому вигляді. Тому саме комплексна психологічна реабілітація, надання якої зосереджене в одному конкретному лікувальному закладі, є більш ефективною та актуальною.

Доведено, що профілактична медико-психологічна допомога є найбільш ефективним засобом попередження негативного впливу тяжкої психічної травми на психічне здоров'я людини. Однією з причин росту негативних наслідків, що обумовлені впливом небезпечних для життя ситуацій, є практично повна відсутність програм профілактичної спрямованості. Оскільки програми превентивної медико-психологічної допомоги є найбільш ефективним втручанням з метою запобігання негативного впливу екстремальних подій на психіку людини, то розробка комплексу заходів з профілактики посттравматичного стресового розладу є однією з актуальних проблем сучасної психології та психіатрії.

Результати досліджень показують, що працівники правоохоронних органів як мінімум в два рази частіше, ніж звичайні люди, страждають від посттравматичного стресового розладу, у них набагато частіше виникають спроби самогубства. Вивчення поширеності посттравматичного стресового розладу, проведеного в Інституті неврології, психіатрії та наркології АМН України, показало, що у 19% осіб, які брали участь у бойових діях, було виявлено клінічний варіант посттравматичного стресового розладу, окремі симптоми – у 25%.

Профілактика посттравматичного стресового розладу у осіб, що пережили екстремальні події, повинна мати комплексний характер, базуватися на багатовекторному підході та включати в себе медичні, психологічні та соціальні заходи. Використовується система заходів, спрямованих на формування позитивних стресостійких форм поведінки, розвиток особистісних ресурсів і копінг-механізмів з одночасною корекцією дезадаптивних їх форм. Вторинна профілактика спрямована на хворих на посттравматичний стресовий розлад з

метою попередження рецидивів захворювання та його хронізації, розвитку коморбідних розладів (депресії, хімічні залежності), формування хронічних змін особистості внаслідок пережитої катастрофи.

Побудова профілактичних програм повинна проводитися з урахуванням основних факторів і умов формування посттравматичного стресового розладу, таких як: особливостей самої травматичної події, наявності негативних «професійних» чинників, соціально-демографічних і соціально-економічних характеристик, анамнестичних даних, соціально-психологічних і індивідуально-психологічних особливостей.

Основними напрямками профілактики посттравматичного стресового розладу є: а) розробка та впровадження скринінгових програм раннього виявлення психічних порушень у жертв екстремальних подій; б) подальший моніторинг стану здоров'я контингентів, які складають групи підвищеного ризику. Психосоціальна підтримка є ключовим фактором подолання наслідків стресових ситуацій як на рівні окремої людини, так і на рівні різних соціальних, зокрема професійних, груп. Заходи з психологічної підтримки здійснюються як безпосередньо в зоні ураження, так і після виходу з нього (невідкладно або протягом найближчих днів). Ці заходи можуть включати в себе психодіагностику, індивідуальне консультування, психологічні дебрифінги, програми взаємної підтримки, психокорекційну роботу тощо.

Організація ефективної допомоги потерпілим у результаті екстремальних подій припускає три основні напрямки, які взаємодоповнюють один одного: 1) створення державної системи спеціалізованої медико-психологічної допомоги жертвам життєво небезпечних подій, шляхом відкриття мережі кризових центрів та центрів реабілітації постраждалих; 2) створення різних громадських організацій за типом товариства ветеранів війн, груп взаємодопомоги жертв катастроф, груп зустрічей, відкритих для кожної людини, що пережила екстремальну подію, де вона могла б одержати потрібну їй інформацію, зрозуміти, що її проблеми можуть бути вирішені; 3) організація консультативної служби для родичів потерпілих, у рамках якої можна було б одержати професійну психологічну допомогу, конкретні рекомендації з побудови взаємин у родині, зняття власної психічної напруги.

Відповідними змінами до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року [3] надається право на безоплатну психологічну, медико-психологічну реабілітацію у відповідних центрах з відшкодуванням вартості проїзду до цих центрів і назад, що є позитивним кроком для психологічної реабілітації працівників правоохоронних органів внаслідок посттравматичних стресових розладів здоров'я.

Також є необхідним зробити акцент на тому, що стрімко входить до нашого життя штучний інтелект, він превалює над природнім інтелектом, що викликає певні психічні розлади, оскільки ми не можемо керувати належним чином штучним інтелектом. Під час війни, особливо у випадках, коли людина телефонує у екстрені служби, вона піддається нервуванням, знаходиться у стресовому стані, коли чує під час дзвінка по телефону «Натисніть 1... 2... 3... Залишайтеся на лінії... грає музика...».

Під час війни, а також після пандемії Covid-19, людина потребує втручання медичного та психологічного характеру, вона повинна спілкуватись з професійною особою, яка має навички в державно-професійному аспекті. Це

можуть бути спеціалісти – не лише медики, а й з правоохоронних органів. Бо коли є наявність розтрощених будинків під час ракетних обстрілів з повітря, втрати житла, то таким людям повинна надаватись допомога фахівців правоохоронних органів: спеціальна підготовка поліцейських, парамедиків тощо.

Також інформаційний простір наповнено такою соціальною проблематикою, як наявність булінгу (від англ. bullying – залякування, цькування, задирання) – різновид насильства; навмисне, що не носить характеру самозахисту і не є санкціонованим нормативно-правовими актами держави, довготривале (повторюване) фізичне чи психологічне насильство з боку індивіда чи групи, які мають певні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо) стосовно індивіда, і що відбувається переважно в організованих колективах з певною особистою метою (наприклад, бажання заслужити авторитет у бажаних осіб) та мобінгу (знуцання, від англ. mob – юрба) – систематичне цькування, психологічний терор, форми зниження авторитету, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення. Але законодавство не приведено в норму, у деяких випадках люди кінчають самогубством і не отримують спеціальної належної допомоги.

У таких випадках вбачається нами поєднання і співпраця правоохоронних органів, законодавчих ініціатив, державної допомоги та медичної (психолого-психіатричної) допомоги. Україна рухається до вступу до Європейського Союзу, тому законодавство України повинно бути адаптованим до законодавства ЄС.

Висновки та пропозиції. З урахуванням вищевикладеного постає необхідність напрацювати пропозиції про внесення змін до діючого законодавства щодо розширення комплексу заходів, спрямованих для більш комплексної психологічної підготовки працівників правоохоронних органів, зокрема з допомогою щодо використання штучного інтелекту. В Україні відсутні відповідні дослідження з окресленої проблематики.

Також є пропозиція звернення до Кабінету Міністрів України, профільних комітетів Верховної Ради України про формування у проекті ЗУ «Про Державний бюджет на 2024 рік» додаткових статей розходів, спрямованих на забезпечення комплексу заходів психологічної реабілітації працівників правоохоронних органів внаслідок посттравматичних стресових розладів здоров'я в умовах воєнного стану, що, на нашу думку, буде сприяти шляху підвищення її ефективності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 24.02.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення: 23.06.2023).
2. Про внесення змін до деяких законів України щодо визнання учасниками бойових дій та особами з інвалідністю внаслідок війни, членами сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України окремих категорій осіб, які брали безпосередню участь у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, та інших питань : Закон України від 12.01.2023 р. № 2864-IX // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 25.01.2023.

URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-IX#Text> (дата звернення: 23.06.2023).

3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ // Законодавство України : база даних / Верхов. Рада України. Дата оновлення: 12.08.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 23.06.2023).

REFERENCES

1. Law of Ukraine dated, (February 24, 2022), № 2102-IX «On the approval of the Decree of the President of Ukraine «On the introduction of martial law in Ukraine»», [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (Accessed 23 June 2023), (In Ukrainian).
2. Law of Ukraine dated, (January 12, 2023), № 2864-IX «On the introduction of amendments to some laws of Ukraine regarding the recognition as combatants and persons with disabilities as a result of the war, as members of the families of fallen (deceased) Defenders of Ukraine, of certain categories of persons who took a direct part in the implementation of measures necessary to ensure the defense of Ukraine, the protection safety of the population and the interests of the state in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, and other issues», [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2864-IX#Text> (Accessed 23 June 2023), (In Ukrainian).
3. Law of Ukraine dated (December 20, 1991), № 2011-ХІІ «On social and legal protection of military personnel and members of their families», [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (Accessed 23 June 2023), (In Ukrainian).